

AMELA ŠEHOVIĆ*

FILOZOFSKI FAKULTET, SARAJEVO, BOSNA I HERCEGOVINA

UNIVERBACIJA U BOSANSKOM JEZIKU

Sažetak. U radu se istražuje univerbacija u bosanskom jeziku, a korpus istraživanja čine kako pisani izvori (časopisi, magazini, internetski portali, rječnici) tako i usmeni izvori prikupljeni ranijih godina tokom istraživanja leksike razgovornog bosanskog jezika. Imajući u vidu veliku zastupljenost univerba u različitim registrima, nastoji se utvrditi čime je motivirano njihovo javljanje u tako velikom broju a potom i izvršiti njihova klasifikacija.

Ključne riječi: bosanski jezik, razgovorni bosanski jezik, univerbacija, sufiksna derivacija, jezička ekonomičnost, ekspresivizacija leksike, univerbi, imenički univerbi, glagolski univerbi.

1. Uvod

Univerbacija je tvorbeni postupak o kojem u literaturi postoje neusaglašena mišljenja – kako u pogledu definiranja i određivanja granica njegova djelovanja¹ tako i u pogledu njegova imenovanja². Međutim, razlike u navedenim stavovima za istraživanje u ovom radu postaju značajne samo kada se dotiču načina našeg definiranja ove pojave, te će o njima i biti govoreno isključivo u tom kontekstu.

Općenito, „u slavističkoj nauci iskristaliso se shvatanje da pod univerbacijom treba razumeti postupak kojim se neka sintagma preobražava u jednu reč uz učešće tvorbenog formanta (sufiksa)” (Ćorić 1996:61), te je to stanovište prihvaćeno i u ovom radu. Osim toga, u radovima većine autora isključivo se analiziraju univerbi nastali sufiksnom derivacijom (Ćorić 1991, 1996, Mamić 1997, Otašević 1997, Šehović 2009a, Šalina), a tako se postupa i ovdje, budući da uključivanje univerba nastalih kompozicijom, i to složeno-sufiksnom tvorbom³, u ovo istraživanje ne bi bilo produktivno imajući u vidu da su u razgovornom bosanskom jeziku najzastupljeniji primjeri univerba nastalih sufiksnom derivacijom. Naime, razgovorni bosanski jezik čini primarni korpus istraživanja, što je postupak motiviran činjenicom da se univerbacija, kao i sve druge aktuelne pojave u jeziku, najjednostavnije uočava upravo u razgovornom

* e-mail: amela.sehovic@yahoo.com

¹ Up. npr. Ćorić 1991, 1996. i Ristić 2004.

² Dvije su forme najčešće – *univerbacija* (Ćorić 1995, 1996, Otašević 1997, Šehović 2009a) i *uni-verbacacija* (Ćorić 1991, Ristić 1995, 2004, Mamić 1997, Bugarski 2003, 2006).

³ Kako to čini S. Ristić (2004:193–194).

jeziku. U skladu s tim, u istraživanje su uključeni i rezultati anketa koje su provedene ranijih godina tokom istraživanja leksičke razgovornog bosanskog jezika. Naravno, ne treba zapostaviti ni jezik sredstava informiranja, koja zasigurno imaju znatan utjecaj na pravce razvoja savremenog jezika. Za nas su od posebnog značaja štampani mediji poput časopisa, magazina i sl.⁴, koji, fiksirani u tekstu, omogućuju preciznu analizu uočenih jezičkih pojavnosti, ali i tekstovi na internetskim portalima, koji svjedoče o novim jezičkim kretnjima. Uostalom, u jezik medija općenito, pa tako i u jezik štampanih a naročito elektronskih medija, sve više prodiru elementi razgovornog jezika, zbog čega potreba za njihovim uključivanjem u ovo istraživanje postaje neupitna. S druge strane, kako se općenito smatra da leksikografi s velikim oprezom pristupaju univerbima, te ih u rječnike savremenog jezika unose tek kada su općerašireni, istražena je zastupljenost univerba u rječnicima bosanskog jezika⁵ kao i njihov status u njima.

2. Tendencije jezičke ekonomičnosti i ekspresivizacije leksičke kao motivatori pojave univerba

Kada se istražuju univerbi, neizbjegno se nameće i pitanje motivacije njihova nastanka. Neki autori smatraju da se univerbi kao jedinice sekundarne nominacije u jeziku javljaju „zato što se javlja potreba za davanjem svježeg, novog naziva onome što je u jeziku već dobito svoje značenje“ (Šanski 1981:65, prema Šalina). No, univerbi, kao sastavni dio razgovornog jezika, najbolje oslikavaju kontrast dviju suprotstavljenih tendencija koje u njemu vladaju – težnje da se govori što neposrednije i ekonomičnije, a, u isto vrijeme, što ekspresivnije⁶. Svođenje višečlane konstrukcije na monoleksematski ekvivalent (univerb) predstavlja realizaciju težnje ka jezičkoj ekonomičnosti⁷, koja se smatra neupitnom, za razliku od druge tendencije – ekspresivizacije unverbacijom zahvaćene leksičke. Shvatnja autora ovdje su različita⁸, a mi smo mišljenja da univerbi u odnosu na polazišnu sintagmu razvijaju dodatno konotativno značenje, po čemu se mogu smatrati rezultatom težnje da se govori što ekspresivnije.

3. Imenički univerbi

Kada se proučavaju rezultati unverbacije u razgovornom bosanskom jeziku, istraživanjem je potvrđen najveći udio imeničkih univerba u odnosu na ostale vrste riječi

⁴ Analizirana su četiri broja časopisa *Gracija*, za koji će se u nastavku rada koristiti skraćenica G, pored koje će biti broj časopisa i stranice s koje je preuzet primjer, te po jedan broj časopisa *Azra* (skraćenica A), *Grazia* (skraćenica Gr) i *Magazin* (skraćenica M).

⁵ Potvrda je prvenstveno tražena u jednojezičnom rječniku standardnoga bosanskog jezika – Halilović – Palić – Šehović, *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet, Sarajevo, 2010, za koji će se u nastavku rada upotrebljavati skraćenica RBJ, ali su konsultirani i rječnici supstandardnih jezičkih pojava u bosanskom jeziku – Sararević, Narsic, *Rječnik sarajevskog žargona*, Vrijeme, Zenica, 2003. (skraćenica RSŽ) i Šehović, Amela, „Rječnik“, u: *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik*, Slavistički komitet, Sarajevo, 2009. (skraćenica GGS).

⁶ Više o tome u Zemskaja i dr. 1981:7.

⁷ O jezičkoj ekonomičnosti pisali su brojni lingvisti: Martine 1973:162, 167, Kurtene 1988:43, 89, Čorić 1996:60, Mamić 1997:74, Kopot.

⁸ B. Čorić unverbaciju posmatra kao primarno sredstvo racionalizacije u korištenju jezičkih sredstava (1996:61) dok je S. Ristić analizira kao sredstvo ekspresivizacije razgovorne leksičke (1995:125, 2004:189).

(u prvom redu, glagole i pridjeve), što se podudara s rezultatima nekih ranijih istraživanja na ovu temu (Šehović 2009a). Među imeničkim univerbima najzastupljenije su izvedenice sa sljedećim sufiksima: *-ac*, *-āk* i *-jāk*, *-aner*, *-ica (-ice)*, *-ić/-īć*, *-ka (-ke)*.

3.1. Sufiks *-(a)c*

Ovaj sufiks u standardnome jeziku dijeli najveći broj funkcija sa sufiksom *-aš* (više o tome u Jahić – Halilović – Palić 2000:313–315), a u sastavu univerba ima smanjenu značenjsku divergenciju u odnosu na upotrebu u standardnom jeziku. Naime, ovaj sufiks u univerbima gotovo isključivo označava nositelje psihofizičkih karakteristika, nešto rjeđe predstavnike profesija (*administrativac*, *građevinac*, *komunalac*, *metalac*, *sanitarac*, *saoobraćajac*) i različite pojmove (*dokumentarac*, *ferijalac*). U istraživanom korpusu s ovim su sufiksom zabilježene dvije grupe primjera.

Prvu grupu čine univerbi nastali od pridjeva, koji se dijele u dvije podgrupe: pridjeve okrnjene i pridjeve neokrnjene tvorbene osnove, na koju se dodaje sufiks *-(a)c*.

Od pridjeva okrnjene tvorbene osnove nastali su sljedeći univerbi: *administrativac* – „*razg.* onaj koji obavlja administrativne poslove, administrativni službenik; činovnik” (RBG:3), *anonimac* – „*razg. pejor.* anonimna osoba, osoba bez imena, niko i ništa; bezimenjak, anonimus” (RBG:21), *destruktivac* – „*razg.* onaj koji je destruktivan” (RBG:176), odnosno „*destruktivna osoba*”, *dokumentarac* – „*razg.* dokumentarni film” (RBG:210), *ferijalac* – „*razg.* putovanje u organizaciji ferijalnog društva” (RBG:285), odnosno „*ferijalno putovanje*”, *genijalac* – „*razg.* 1. genijalna osoba; genij” (RBG:309), *humanitarac* – „*razg.* onaj koji se bavi humanitarnim, dobrotvornim radom, humanitarni radnik” (RBG:374), *intuitivac* – „*razg.* onaj koji postupa ili zaključuje na osnovu intuicije, koji ima snažnu intuiciju” (RBG:397), odnosno „*intuitivna osoba*”, *komunalac* – „*razg.* onaj koji je zaposlen u nekom komunalnom preduzeću, komunalni radnik” (RBG:525), *naivac* – „*2. razg. iron.* onaj koji vjeruje u sve ne postavljajući nikakva pitanja; naivčina” (RBG:701), odnosno „*naivna osoba*”, *negativac* – „*razg.* onaj koji svojim osobinama i postupcima simbolizira sve negativno i nepoželjno, negativan lik (ob. u filmovima, romanima itd.)” (RBG:739) (G 178:11, G 180:89), *pozitivac* – „*razg.* onaj koji je pozitivan (3) (supr: negativac)” (RBG:991), *sanitarac* – „onaj koji radi u sanitarnoj službi” (RBG:1173), odnosno „*sanitarni radnik*”, *senilac* – „*žarg.* senilna osoba” (GGS:244).

Drugu podgrupu čine univerbi nastali od pridjeva neokrnjene tvorbene osnove na koju se dodaje sufiks *-(a)c*: *prefriganac* – „*kol., ekspr. i pej.* prefrigan, lukav čovjek” (GGS:240), *smotanac* – „*razg.* onaj koji je smotan, nespretan, smušen; smušenjak, smotanko” (RBG:1220), odnosno „*smotana osoba*”, *šašavac* – „*razg.* onaj koji je šašav; šašavko” (RBG:1287), odnosno „*šašava osoba*”, *šlampavac* – „onaj koji je šlampav”⁹ (RBG:1298), odnosno „*šlampava osoba*”, *traljavac* – „*razg. pejor.* onaj koji je traljav” (RBG:1341), odnosno „*traljava osoba*”, i *žgoljavac* – „*razg.* onaj koji je žgoljav; žgoljavo, žgoljo” (RBG:1541), odnosno „*žgoljava osoba*”. Među navedenim primjerima dominiraju univerbi nastali od pridjeva na *-av*¹⁰.

⁹ Ovaj je univerb u navedenom izvoru dat bez upotrebljive etikete, ali je zato pridjev *šlampav* označen *razg.*

¹⁰ Imeničke izvedenice sa sufiksom *-(a)c* nastale od pridjevskih osnova razmjerno često nastaju upravo od pridjeva na *-av* i *-iv*. Više o tome u Klajn 2003:53.

Drugu grupu univerba s ovim sufiksom čine univerbi nastali od imenica, a one znače predmet rada ili aktivnost (Klajn 2003:51) kao u sljedećim primjerima: *građevinač* – „razg. 2. onaj koji radi građevinske poslove” (RBG:333), odnosno „građevinski radnik”, *metalac* – „razg. onaj koji radi u industriji metala, čiji je posao da obrađuje metal” (RBG:646), odnosno „metalski radnik”, *saobraćajac* – „razg. policijski službenik koji regulira saobraćaj, saobraćajni policajac” (RBG:1174)¹¹, odnosno, u drugim tumačenjima, univerbi s ovim sufiksom znače osobu koja se bavi onim što je u imeničkoj osnovi ili što je u vezi s tim (Babić 1986:59): *honorarac* – „razg. onaj koji radi za honorar” (RBG:333), *sezonač* – „razg. sezonski radnik” (RBG:1188), odnosno „onaj koji radi samo tokom sezone”, *terenac* – „razg. onaj koji radi na terenu” (RBG:1325), odnosno „terenski radnik”¹².

Izvedenice sa ovim sufiksom očito su veoma brojne, a naročito su produktivne sa pridjevskim i, nešto manje, s imeničkim osnovama.

3.2. Sufksi na -āk

U istraživanom korpusu zabilježeni su univerbi sa sufiksom *-āk*, odnosno *-jāk*, pri čemu je drugi sufiks mnogo zastupljeniji.

3.2.1. Sufiks -āk: Univerbi nastali na ovaj način malobrojniji su u poređenju sa univerbima u čijoj tvorbi učestvuje sufiks *-jāk*. Zabilježena su dva: *buvljak* – „žarg. buvlja pijaca” (GGS:208) i *gornjak* – „žarg. gornji dio odjeće, ob. jakna” (GGS:217).

3.2.2. Sufiks -jāk: Ovaj je sufiks vrlo produktivan u razgovornom bosanskom jeziku, što potvrđuju brojni imenički univerbi nastali na ovaj način: *crnjak* – „žarg. crni humor” (RSŽ:53, GGS:208), „žarg. vic prožet bolesnim idejama, crni vic, crni humor” (RBG:119), „crna kahva” (RSŽ:53), *dupljak* – „duplo (alkoholno) piće (u kafani)” (RSŽ:77), „žarg. dupli trolejbus” (GGS:212), *grupnjak* – „grupni seks, orgije” (RSŽ:103), *kožnjak* – „žarg. kožna jakna” (GGS:223), „razg. kožni kaput, jakna, bluza” (RBG:544), *kulturnjak* – „razg. onaj koji radi, djeluje u sferi kulture, kulturni radnik” (RBG:570), *lažnjak* – „žarg. općenito, ono što je lažno” (GGS:226), *minjak* – „kol. mini suknja” (GGS:229), *likovnjak* – „razg. likovni umjetnik” (RBG:595), *narodnjak* – „2. razg. b. novokomponirana pjesma” (RBG:720), odnosno „narodna muzika, pjesma”, *otkačenjak* – „žarg. onaj koji je otkačen; ekscentrik, osobenjak” (RBG:853), *perverznjak* – „onaj koji je pververzan” (RBG:893), odnosno „pververzna osoba”, *slobodnjak* – „2. razg. onaj koji radi slobodno, izvan radne organizacije 4. sport. žarg. u nogometu, slobodni udarac 5. šah. slobodni pješak” (RBG:1213), *teretnjak* – „teretno prijevozno sredstvo (automobil, kamion, voz, brod)” (RBG:1326), *zabavnjak* – „2. razg. zabavna pjesma” (RBG:1463) te *gumenjaci* (= gumene čizme)¹³ (G 178:51), rijedak primjer univerba s ovim sufiksom u isključivo množinskoj formi.

¹¹ Zanimljivo je da se u RBG ovoj imenici dodaje i njen mocijski parnjak – *saobraćajka* (Ibidem), dok saobraćajke u značenju saobraćajne nesreće (Ćorić 1991:329) nema ni u jednom od konsultiranih rječnika iako se ova imenica u razgovornom bosanskom jeziku nesumnjivo upotrebljava upravo u tom značenju.

¹² Ovaj univerb ima i predmetno značenje – ‘terensko vozilo’ – koje nije zabilježeno u navedenom izvoru, ali je nesumnjivo da se u razgovornom bosanskom jeziku on upotrebljava i u ovom značenju.

¹³ Kod S. Babića preobliske za *gumenjak* su: *gumeni opanak*, *gumeni čamac* i *kola s gumenim kotačima* (1986:93).

Svi su univerbi ovog tipa izvedeni od pridjeva na *-n* i *-l*, čija se osnova jošira i kao takva ulazi u sastav imeničkog univerba, a većina zabilježenih primjera ima predmetnu semantiku. Univerbi koji označavaju lica manje su brojni, a označavaju predstavnike profesija (*kulturnjak*, *likovnjak*) i nositelje psihofizičkih karakteristika (*otkačenjak*, *perverznjak*).

3.3. Sufiks *-aner*

Većina istraživača tvorbe riječi smatra da ovaj imenički sufiks ne pripada tvorbenom inventaru standardnoga jezika¹⁴, ali je on relativno raširen u razgovornom jeziku, i to u često upotrebljavanim univerbiziranim izvedenicama koje označavaju bića i predmete: *avlijaner* (= avlijski pas, bez pedigrea) (RSŽ:27), *fizikaner* – „žarg. fizički radnik“ (GGS:214, RBJ:291), *perzijaner* – „razg. čilim perzijske izrade; perzijski čilim“ (RBJ:893).

3.4. Sufiks *-ica (-ice)*

Jedan od najplodnijih imeničkih sufiksa, sufiks *-ica*, ima dvije dominantne funkcije – deminutivnu i mocijsku, koje nisu potvrđene u univerbima iz razgovornog bosanskog jezika, gdje se javlja u dva tipa univerbiziranih izvedenica (derivata). Prvi tip izvedenica s ovim sufiksom čine imenice čiji višečlani ekvivalent sadrži pridjev neokrnjene tvorbene osnove¹⁵ kao polazište u tvorbi izvedenice, što je slučaj u sljedećim primjerima: *čadavica* – „razg. pejor. čađava prostorija“ (RBJ:125), *slatkica* – „razg. hip. slatka, ljupka, umiljata djevojčica ili djevojka“ (RBJ:1209) i *naslovnica* – „prva, naslovna stranica novina ili knjige“ (RBJ:723, G 178:23, G 179:80). Posljednja je imenica rijedak primjer univerba prihvaćenog u standardnojezičkoj normi, na šta ukazuje i činjenica da je u jednotomnom rječniku standardnoga bosanskog jezika, za razliku od većine univerba nastalih sufiksalmom derivacijom, bez ikakve upotrebljene etikete. S druge strane, imenica *minica* – „mini suknja“ (RSŽ:159, GGS:229, Gr 8:12) također je motivirana pridjevom neokrnjene tvorbene osnove, ali je on stranog porijekla i indeklinabilan, čime se izdvaja među navedenim primjerima univerba.

Drugi, mnogobrojniji tip u razgovornom bosanskom jeziku čine imenice čiji višečlani ekvivalent sadrži imenicu stranog porijekla kao polazište u tvorbi izvedenice. Ova kombinacija genetski različitih elemenata: korijen stranog porijekla + sufiks domaćeg porijekla *-ica (-ice)* „može da bude uzrok stilske markiranosti izvedenice“ (Ćorić 1995:106), što i jest slučaj u sljedećim primjerima, koji mahom imaju predmetnu semantiku i najčešće označavaju odjeću, obuću i modne dodatke: *birkinica* (= tašna marke „Birkin“) (“Sve birkinice u vlasništvu Victorije Beckham”, 14. 1. 2012), *manolice* (= cipele marke „Manolo Blahnik“) (“Manolice za noge poput remek djela”), *singerica* – „razg. šivača mašina marke ‘Singer’...“ (RBJ:1193), *oxfordice* (= tzv. Oxford cipele) (G 179:52, Gr 8:40), *oxfordice* (A 782:42). Posljednji primjer, u kojem nije izvršena transfonemizacija korijena, svjedoči o povećanom utjecaju engleskog

¹⁴ V. Babić 1991, Klajn 2003, Ćorić 1996, za razliku od R. Bugarskog, koji svoju tvrdnju da „ovaj nastavak u jezičkom standardu uglavnom označava poreklo“ dokazuje primjerima leksema *lipicaner*, *perzijaner*, *Afrikaner*, *cirkuzaner* (Bugarski 2006:106).

¹⁵ Najčešće su osnove na *-n* ali i one koje završavaju na *-av*, *-iv*, *-ljiv*.

jezika na sve jezičke realizacije¹⁶ ali i o sve prisutnjem fenomenu „liberalizacije norme u jeziku javne upotrebe” (Ristić 2006:15), čiji je pokazatelj npr. i sve rasprostranjenija upotreba imenice *presica* (= pres-konferencija) u televizijskim emisijama. Od polusloženičkog spoja dviju imenica nastao je i univerb *termosica* – „razg., v. termos-boca” (RBJ:1327).

U rjeđim slučajevima ovaj tip univerba može označavati i lica: *Spajstice* (= članice grupe „Spice Girls”) (A 782:23).

3.5. Sufiks *-ič/-ič*

Imenice s ovim sufiksom¹⁷ motivirane su pridjevima okrnjene tvorbene osnove: *crtić* – „razg. crtani film” (RBJ:120), *krimić* – „žarg. kriminalistički roman ili film” (RBJ:553), *ljubić* – „žarg. ljubavni roman ili film čiji je sadržaj lagan i nezahtjevan, bez velikih umjetničkih pretenzija” (RBJ:611), *pornić* – „žarg. roman ili film pornografskog sadržaja” (RBJ:964), odnosno „pornografski roman ili film”. Za razliku od navedenih primjera, u standardnom se jeziku imenice sa ovim sufiksom koje su motivirane pridjevima izvode od pridjeva neokrnjene osnove (v. Babić 1986:172). Ovi se univerbi, pak, odlikuju sniženom markiranošću, što se onda manifestira i u leksikografskoj odrednici *žargonski*, koja im se pridaje u većini primjera. Jedini primjer u kojem je u sastav univerba ušla neokrnjena pridjevska osnova jeste primjer imenice *minić* – „kol. mini suknja” (GGS:229), motivirane indeklinabilnim pridjevom stranog porijekla *mini*, što je tvorbena posebnost ovog univerba.

3.6. Sufiks *-ka (-ke)*

Imenički univerbi s ovim sufiksom pripadaju dvama tipovima: prvi čine „izvedene imenice *semantički* motivisane sintagmama atributivnog karaktera” (Ćorić 1991:331), a drugi imenice izvedene od indeklinabilnog diferencijalnoga konstituentna sintagme (Ibidem), ili, u našoj interpretaciji, imenice izvedene od pridjeva¹⁸ i imenice izvedene od drugih imenica.

Primjeri prvog tipa imeničkih univerba sa sufiksom *-ka (-ke)* u ulozi diferencijalnoga konstituenta sadrže pridjevski član u najvećem broju primjera okrnjene tvorbene osnove: *civilka* – „žarg. civilno odijelo” (GGS:208), „razg. civilno odijelo, ob. ono koje se oblači nakon odsluženja vojnog roka” (RBJ:115), *motorka* – „1. razg. motorna pila” (RBJ:673), *neonka*¹⁹ – „razg. neonska svjetiljka” (RBJ:748), *nuklearka* – „razg. nuklearna elektrana” (RBJ:778), *salonke* (= salonske cipele) (G 179:57, Gr 8:4, 5, 55), od čega je jedini zabilježeni izuzetak imenica *halogenka* – „halogena sijalica, lampa” (RBJ:353), čiji je pridjevski član neokrnjene tvorbene osnove.

Drugu grupu imeničkih univerba sa sufiksom *-ka (-ke)* čine sljedeći primjeri: *hulahupke* – „razg. ženske čarape i gaćice u jednom komadu; hulahup-čarape” (RBJ:373),

¹⁶ Nešto više o tome u Šehović 2009b.

¹⁷ U *Rječniku bosanskoga jezika* (RBJ) sve su ove imenice date s dužinom na sufiku, ali se u govornoj praksi ovi univerbi sve češće izgovaraju i bez postakcenatske dužine.

¹⁸ Različita su mišljenja lingvista o tome koliko je ovaj sufiks plodan kada se od njega tvore imenice izvedene od pridjevske osnove. S. Babić ga smatra plodnim (1986:244), za razliku od I. Klajna, koji mu odriče ovo svojstvo (2003:134).

¹⁹ Više o ovom primjeru u Ćorić 1991:329–331.

odnosno *hulahopke* (M 55:24), *najlonka* – „(ob. mn.) razg. ženska čarapa koja je izrađena od najlona ili kakva sličnog materijala” (RBG:702), odnosno „najlon-čarapa”, *termoska* – „razg., v. termos-boca” (RBG:1327). Naročitu pažnju izaziva primjer *vizitka*, u *Rječniku bosanskoga jezika* (RBG) dat kao sinonim razgovornoj formi *vizitkarta* (RBG:1440), koji nesumnjivo pripada ovoj grupi univerba bez obzira na način njegova pisanja²⁰. Osim toga, unutar ove grupe univerba izdvajaju se primjeri u kojima je imenica iz stranog jezika (engleskog) poslužila kao polazište u tvorbi izvedenice: *leviske* – „farmerke marke ’Levi’s’” (GGS:226), *martinke*²¹ (= čizme marke „Dr. Martens”) (Gr 8:40), *rejbanke* (= naočale „Ray Ban”) (“Damir Kojašević odabrao rejbanke”, 13. 9. 2011), *starke* (= tene „All star”) (Gr 8:41).

No, nezavisno od toga kojem tipu izvedenih imenica pripadaju, svi navedeni imenički univerbi imaju predmetnu semantiku.

4. Tvorbena sinonimija kod imeničkih univerba

Iako je to u izvjesnoj suprotnosti sa zakonom jezičke ekonomičnosti, pojedini imenički univerbi međusobno razvijaju odnos tvorbene sinonimije. Takvi su, npr. imenički univerbi sa sljedećim parovima sufiksa: *-ica* : *-ka* (*termosica*, *termoska* – RBG:1327), odnosno *-ice*: *-ke* (*levisice*²², *leviske* – GGS:226). Tvorbeno su posebno zanimljivi imenički univerbi izvedeni uz pomoć tri moguća tvorbena formanta (*-ica* : *-jāk* : *-īć*): *minica* (RSŽ:159, GGS:229), *minjak* (GGS:229), *minić* (GGS:229). Ukoliko bismo tražili objašnjenje uočenoj pojavi, mogli bismo ga tražiti u učestalosti s kojom se predmeti označeni univerbima upotrebljavaju u svakodnevnom životu – zasigurno se dva ili tri tvorbena formanta dodana na istu osnovu ne bi ni pojavila u slučaju nekog rijetko upotrebljavanog predmeta. Naime, poznato je da se većim brojem formi (makar i tvorbenih) za jedan pojam ukazuje na važnost tog pojma za određenu zajednicu.

5. Značenjska polivalentnost imeničkih univerba

Kako je sufiks *-jāk* polivalentan, nije nikakvo iznenađenje što među imeničkim univerbima koji razvijaju više značenja upravo dominiraju primjeri izvedeni ovim sufiksom (*crnjak*, *dupljak*, *slobodnjak*), što potencijalno može dovesti do otežanog razumijevanja konkretnog značenja pojedinog univerba. Međutim, sve moguće probleme ovog tipa otklanja kontekst u kojem se neki univerb upotrebljava, zbog čega značenjsku polivalentnost izvjesnog broja imeničkih univerba ne treba smatrati njihovim nedostatkom nego pokušajem njihova značenjskog obogaćivanja.

6. Glagolski univerbi

U dostupnoj literaturi glagolski su univerbi rijetko predmet analize,²³ a razlog tome zasigurno je i znatno manji broj glagolskih univerba i sufiksa kojima se izvode u poređenju sa imeničkim. Među zabilježenim primjerima zastupljena su dva sufiksa: *-ira(ti)* i *-isa(ti)*.

²⁰ R. Bugarski npr. ovu imeniku piše odvojeno: *vizit karta* (Bugarski 2006:80).

²¹ U istom je časopisu čak zabilježena i skraćena varijanta ovog univerba – *marte* (Gr 8:40).

²² Ovaj je univerb tipičan za hrvatski jezik, ali se on nesumnjivo upotrebljava i u bosanskom jeziku, iako s manjom učestalošću.

²³ Jedini izuzetak čine istraživanja S. Ristić u toj oblasti (1995:131, 2004:195).

6.1. Sufiks *-ira-*

Ovaj je tvorbeni formant zastupljen u velikom broju glagolskih univerba u razgovornom bosanskom jeziku: *brendirati* (= stvarati trend od nečega, potencijalno i od nekoga) (G 179:56), *imejlirati* – „*neol.* poslati poruku elektronskom poštom“ (GGS:219), odnosno „poslati e-mail (i-mejl)“, *keširati* – „žarg. i *neol.* općenito, platiti gotovinom (kešom)“ (GGS:222), *taksirati* – „voziti taksi“ (RBj:1314).

Ovim primjerima treba dodati i tri glagolska univerba koja je autorica rada nedavno čula u usmenoj komunikaciji odnosno na radiju – prvi je glagol *komplimentirati* u značenju ’izricati/izreći komplimente, ob. na račun fizičkog izgleda’, na temelju kojeg je nastao prefiksni glagol svršenog vida *iskomplimentirati*, upotrijebljen u rečenici „Samo da si vidjela kako mi je iskomplimentirao što frizuru što izgled!“. Iako normativisti ne podržavaju prefiksaciju glagola na *-irati*, ova je tendencija očito veoma raširena u razgovornom jeziku. Glagol *stresirati se* u značenju ’biti pod stresom’ u usmenoj komunikaciji upotrijebila je mlada djevojka opisujući vlastite pripreme pred vjenčanje, čemu je slijedio zaključak kako se ona više neće stresirati. Treći je primjer zabilježen 10. maja 2012. godine u posljepodnevnoj emisiji Radija „Stari Grad“, a to je glagol *biciklirati* u značenju ’voziti bicikl’ – radijska je voditeljica preporučila ovaj vid rekreacije za prevladavanje svakodnevnog stresa.

Kako je već ranije uočeno, navedeni su „glagolski univerbi (su) nastali sufiksnom derivacijom motivacione osnove za koju se uzima priloška odredba ili objekat iz složenog ekvivalenta“ (Ristić, 1995:131, 2004:195), pri čemu je motivaciona osnova stranog porijekla (u skladu sa savremenim tendencijama, najčešće iz engleskog jezika) i pretežno predstavlja imenice čija je pojava ili upotreba relativno²⁴ novijeg datuma. Na taj način nastaju glagoli čija su oba sastavna dijela – i motivaciona osnova i sufiks – stranog porijekla.

6.2. Sufiks *-isa-*

Broj glagolskih univerba u kojima se ostvaruje ovaj tvorbeni formant znatno je manji u poređenju sa sufiksom *-ira-*. Razlog tome može biti i činjenica da osnove stranog porijekla, koje dominiraju u glagolskim univerbima u razgovornom jeziku, lakše primaju sufikse istog porijekla²⁵, čemu idu u prilog i zabilježeni primjeri glagolskih univerba neologizama navedeni u prethodnom odjeljku. S druge strane, kombinacija motivacione osnove stranog porijekla i sufiksa *-isa(ti)* u glagolskim univerbima iz razgovornog jezika nije tako česta, a jedini je njen primjer zabilježen u usmenoj komunikaciji – glagol *silikonisati se*, u značenju ’ugraditi silikone, ob. silikonske grudi’, upotrijebljen u opisu savremene muzičke scene, na kojoj se „sve pjevačice (se) silikonišu“. Konotacija ove izvedenice stilski je sniženo markirana i u sebe uključuje snažno izraženu notu pejorativnosti.

²⁴ Imajući u vidu da je kriterij „novine“ dosta nepouzdaran. Više o tome u Šehović 2009a:135–136.

²⁵ Ovaj zaključak podrazumijeva da sufiks *-isa(ti)* smatramo domaćim sufiksom, što je stav koji izriče i I. Klajn (2003:339). Prema njegovu mišljenju sufiks *-isati*, iako grčkog porijekla, treba prije svrstati u domaće nego među strane sufikse, za šta navodi brojne argumente (Ibidem:339–342).

7. Zaključak

U razgovornom bosanskom jeziku značajno mjesto zauzima univerbacija – tvorbeni postupak koji je istovremeno i sredstvo ostvarenja težnje ka jezičkoj ekonomičnosti ali i sredstvo ekspresivizacije njim obuhvaćene leksike. Univerbi u bosanskom jeziku najčešće nastaju sufiksalmom derivacijom, a najzastupljenije su dvije kategorije – imenički i glagolski univerbi. Imenički se ostvaruju sufiksima *-ac*, *-āk/-jāk*, *-ica* (*-ice*), *-ić/-īć*, *-ka* (*-ke*) i sufiksom *-aner*, koji ne pripada sufiksima standardnog jezika, glagolski se tvore sufiksima *-ira-* i *-isa-*, a i jedni i drugi se upotrebljavaju u svakodnevnoj komunikaciji, odakle su se proširili i u druge jezičke realizacije.

IZVORI

a) Rječnici

- Halilović, Senahid, Palić, Ismail, Šehović, Amela (2010) *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet, Sarajevo.
 Saračević, Narcis (2003) *Rječnik sarajevskog žargona*, Vrijeme, Zenica.
 Šehović, Amela (2009) „Rječnik”, *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik*, Slavistički komitet, Sarajevo, str. 205–307.

b) Časopisi

- Azra*, broj 782 (22. 2. 2012).
Gracija, brojevi 178 (3. 2. 2012), 179 (17. 2. 2012), 180 (2. 3. 2012), 181 (16. 3. 2012).
Grazia, broj 8 (maj/svibanj 2012).
Magazine, broj 55, maj/svibanj 2012.

LITERATURA

a)

- Babić, Stjepan (1986) *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku: Nacrt za gramatiku*, JAZU – Globus, Zagreb.
 Babić, Stjepan (1991) *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, HAZU, Zagreb.
 Bugarski, Ranko (2003) *Žargon: lingvistička studija*, Čigoja štampa, Beograd.
 Bugarski, Ranko (2006) *Žargon: lingvistička studija*, drugo, prerađeno i prošireno izdanje, Čigoja štampa, Beograd.
 Ćorić, Božo (1991) „O nekim tvorbenim modelima sa stanovišta jezičke ekonomije”, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 20/2, str. 325–334, Međunarodni slavistički centar, Beograd.
 Ćorić, Božo (1995) „Stilistički aspekti derivacije”, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 23/2, str. 103–108, Međunarodni slavistički centar, Beograd.

- Ćorić, Božo (1996) „O sufiksalnoj univerbaciji u srpskom jeziku”, *Srpski jezik*, I/1–2, str. 60–64, Beograd.
- Halilović, Senahid, Tanović, Ilijas, Šehović, Amela (2009) *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik*, Slavistički komitet, Sarajevo.
- Jahić, Dževad, Halilović, Senahid, Palić, Ismail (2000) *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica.
- Klajn, Ivan (2003) *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku. Drugi deo – sufiksacija i konverzija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Institut za srpski jezik SANU – Matica srpska, Beograd – Novi Sad.
- De Kurtene, Boduen (1988) *Lingvistički spisi*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad.
- Mamić, Mile (1997) „Univerbamacija, njezini uzori i ograničenja”, *Prvi hrvatski slavistički kongres*, zbornik radova, str. 71–75, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb.
- Martine, Andre (1973) *Jezik i funkcija*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo.
- Otašević, Đorđe (1997) „Univerbamacija”, *Naš jezik*, XXXII/1–2, str. 52–63.
- Ristić, Stana (1995) „Univerbamacija kao sredstvo ekspresivizacije razgovorne leksike”, *Južnoslovenski filolog*, knj. LI, str. 125–133, Beograd.
- Ristić, Stana (2004) *Ekspresivna leksika u srpskom jeziku*, Čigoja štampa, Beograd.
- Ristić, Stana (2006) *Raslojenost leksičke srpskog jezika i leksička norma*, Institut za srpski jezik SANU, Beograd.
- Šehović, Amela (2009a) „Leksika razgovornoga bosanskog jezika”, u: *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik*, Slavistički komitet, Sarajevo, str. 111–205.
- Šehović, Amela (2009b) „Mjesto i funkcija anglicizama u savremenom bosanskom jeziku”, *Pismo*, VII/1, str. 122–138.
- Zemskaja, E. A., Kitajgorodskaja, M. V., Širajev, E. N. (1981) *Russkaja razgovornaja reč: Obšcie voprosi. Slovoobrazovanie. Sintaksis*, Nauka, Moskva.

b) Internetski izvori

- Kopotъ, L. V. „Univerbamacija kak javlenije slovoobrazovanija s točki zrenija socio-lingvistiki”, dostupno na: http://www.vestnik.adygnet.ru/files/2007.3/508/ko-pot2007_3.pdf (stranica posjećena 2. 3. 2012)
- Šalina, L. V. „Univerbamacija kak aktivnij sposob obrazovanija slov v russkom jazike”, dostupno na: <http://neolexiling.narod.ru/Material/Konferenc/9.htm> (stranica posjećena 2. 3. 2012)
- „Damir Kojašević odabrao rejbanke” (13. 9. 2011), dostupno na: <http://www.bhfudbal.ba/> (stranica posjećena 23. 5. 2012)
- „Manolice za noge poput remek djela”, dostupno na: <http://www.modamo.info/> (stranica posjećena 23. 5. 2012)
- „Sve birkinice u vlasništvu Victorije Beckham” (14. 1. 2012), dostupno na: <http://www.ljepota.ba/> (stranica posjećena 23. 5. 2012)

Amela Šehović

UNIVERBIERUNG IN DER BOSNISCHEN SPRACHE

Zusammenfassung

Eine wichtige Stelle in bosnischer Umgangssprache nimmt die suffixale Univerbierung ein – ein Wortbildungsverfahren, der zugleich Mittel zur Verwirklichung des Strebens nach Sprachökonomie als auch Mittel zur Expressivisation der dadurch umfassten Lexik darstellt. Die Univerbierungsergebnisse – die Univerbien – werden in der Arbeit in nominale und verbale (*-ira-*, *-isa-*) gegliedert, von denen die nominalen die zahlreicheren sind: *-ac*, *-āk*, *-jāk*, *-ica* (*-ice*), *-ič/-īč*, *-ka (-ke)*, *-aner*. Diese Univerbien tragen der emotionaleren Tonalität der alltäglichen Kommunikation bei, in der sie meistens auch entstehen.